

ANALIZA E TEKSTEVE SHKOLLORE TË LETËRSISË SHQIPE NË ARSIMIN E MESËM TË LARTË NË KOSOVË

Safete Statovci –Shala¹

Abstrakt

Qëllimi i këtij studimi është që të analizojë tekstet shkollore të letërsisë në procesin edukativo-mësimor dhe qëndrimet e mësimeve për cilësinë e teksteve shkollore të letërsisë, përputhshmërinë me planin dhe programin mësimor, pajisjen me detyrat, pyetjet, përshkrimet, shembujt, fjalët e panjohura të mjaftueshme, ndikimin e tyre në formimin kulturor të nxënësit dhe përfshirjen e sugjerimeve të prindërve në hartimin dhe vlerësimin e teksteve shkollore.

Popullacionin e këtij hulumtimi e përbëjnë mësimeve të shkollave të mesme të larta, nga shtatë rajone të Kosovës. Mostrën e përzgjedhur e përbëjnë 80 mësimeve të gjimnazeve dhe 46 mësimeve të shkollave profesionale, të 21 komunave të Kosovës. Për realizimin e këtij studimi janë përdorur pyetësorë për mësimeve të gjimnazeve dhe të shkollave profesionale me pesë shkallë Likert, nga 1 = Aspak nuk pajtohem deri në 5 = Plotësisht pajtohem. Janë përdorur metoda e analizës teorike, metoda deskriptive, krahasimtare, pastaj metoda induktive e deduktive, si dhe ajo statistikore.

Tekstet ekzistuese të letërsisë për të gjitha shkollat e gjimnazit, si dhe të shkollave profesionale, me gjithë faktin se kanë një nivel të pranueshëm profesional, shkencor e teknik, dhe kanë një traditë përdorimi, ngase hartuesit e tyre në masën më të madhe i kanë pasur parasysh dhe i kanë respektuar kërkesat e kurrikulimit, ato i përcjellin edhe lëshimet.

Duke pasur parasysh ndryshimet e vazhdueshme në sistemin arsimor në Kosovë, në hartimin e politikave, strategjive, Planeve Strategjike dhe Kurrikulës së re, janë të domosdoshëm edhe vlerësimi dhe rishikimi i teksteve shkollore.

Rezultatet e këtij studimi pritet të ndikojnë në rishikimin dhe ndryshimin e teksteve shkollore, zvogëlimin e të metave që kanë tekstet shkollore dhe përfshirjen më të madhe të periudhave letrare dhe disa shkrimtarëve shqiptarë të periudhave të ndryshme.

Fjalët çelës: analiza, hartimi, teksti letrar, tekstet shkollore.

---

¹ Hulumtuese në IPK

ANALYSIS OF SCHOOL TEXTS OF ALBANIAN LITERATURE IN HIGHER EDUCATION IN KOSOVO

Abstract

The purpose of this study is to analyze the literature textbooks in the educational process and the attitudes of the teachers on the quality of the textbooks. In compliance with the plan and curriculum for providing the text books with different tasks, questions, descriptions, examples, and unknown words. Those whom play a significant role in a scholarly text book as an important accountancy on the student's education. Which creates the cultural formation of their education as well as taking in consideration the suggestions from the parents, as taking part on evaluating the text books.

The population of this research comprises of high schools' teachers, from seven regions of Kosovo. The selected sample consists of 80 gymnasium teachers and 46 vocational schools' teachers, those from 21 municipalities in Kosovo. To comprehend this study, there were questioners used with the scale measurement of the five-Likert. As having the lowest point from 1= strongly disagree to 5=Strongly agree. Different methods have been used, such as theoretical analysis, descriptive methods, inductive and deductive, as well as statistical methods.

Existing textbooks for all high schools and vocational schools, even though they have an acceptable professional, scientific and technical level, they also have a tradition. As well as their compilers have to a large extent consider and respect the curriculum requirements as they follow the omissions. Given the constant changes in the education system in Kosovo, the drafting of policies, strategies, new Strategic Plans and Curricula is also necessary to evaluate and review the textbooks. The results of this study are expected to affect the revision and alteration of textbooks, the reduction of the deficiencies of textbooks and the greater involvement of literary periods and Albanian writers from different periods.

Key words: *Analysis, drafting, literary text, textbooks.*

HYRJE

Ideja për t'i trajtuar librat e letërsisë për shkollat e mesme të larta, të gjimnazeve dhe të shkollave profesionale, më ka lindur qysh kur kam qenë vetë nxënëse e këtij niveli shkollor, duke parë rëndësinë e tyre, sidomos në formimin letrar dhe në ngritjen e vetëdijes për letërsinë dhe të lexuarit në përgjithësi. Planifikimi dhe zhvillimi i planit dhe programit të letërsisë gjatë të nxënësve, si dhe vlerësimi, kanë rëndësi të veçantë për realizimin e procesit të suksesshëm mësimor. Planifikimi i letërsisë konsiderohet i suksesshëm atëherë kur bëhet përfshirja e përmbajtjeve letrare, e temave dhe e njësive të qëlluara programore. Duke e ditur se tekstet shkollore, veprat letrare, gjuhësore dhe poetike, duhet të jenë të hapura dhe t'i referohen lexuesit, ato gjithsesi u nënshtrohen edhe vlerësimit dhe gjykimit, duke marrë për bazë anë të ndryshme të strukturës së tyre jo vetëm kuptimore, por edhe tematike. Realizimi i këtij projekti tregon me pikën 5, në Planin Strategjik të Arsimit në Kosovë, 2017-2021 (PSAK), si vijon: Prioriteti strategjik 5: Mësimdhënia dhe të nxënësve- 5.2. Hartohen tekstet shkollore dhe materiale të tjera mësimore për të gjitha klasat dhe të gjitha lëndët. (PSAK, 2017-2021, Prishtinë 2016). Me kurrikulë të re punojnë vetëm gjimnazet e jo edhe shkollat profesionale në arsimin e mesëm të lartë. Në nivelin e arsimit të mesëm të lartë (klasat 10-12), në bazë të Kurrikulës Bërthamë, nxënësve u mundësohet zhvillimi dhe zbatimi aftësive të komunikimit në përdorimin funksional dhe efektiv të gjuhës, avancimin e aftësive njohëse, kritike dhe letrare, pasurimin e fjalorit, zhvillimin e shkathtësive gjuhësore, të kulturës së komunikimit, interpretimit dhe të shkruarit sipas modeleve të ndryshme. Ky hulumtim është realizuar me mësimdhënës të teksteve të letërsisë, duke pasur parasysh rolin që kanë këto tekste jo vetëm në formësimin intelektual të nxënësve, por edhe në funksionin e tyre thelbësor për pajisje me informacion letrar të domosdoshëm, si një hallkë e rëndësishme e sistemit arsimor në përgjithësi, sipas Kurrikulës së re të Kosovës.

Rezultatet e të nxënësve janë hartuar mbi bazë të koncepteve të fushës. RN për fushën Gjuhët dhe komunikimi përmbajnë në vete kërkesat që nxënësi duhet t'i arrijë pas përfundimit të çdo shkalle. RNL-të përmbajnë njohuritë, shkathtësitë, qëndrime dhe vlera të cilat zhvillohen dhe thellohen gradualisht nëpër shkallë, duke pasur parasysh zhvillimin fizik dhe

psikomotorik të nxënësve”, Kurrikula e Kosovës, Kurrikula Bërthamë, për arsimin e mesëm të lartë të Kosovës, (Gjimnazet - klasat X,XI,XII), (e rishikuar), gusht 2016. Edhe sot e kësaj dite ka diskutime për rolin primar të teksteve të letërsisë (krahas atyre të gjuhës shqipe, pra gramatikave), duke dalë në sipërfaqe pikëpamje të ndryshme, vlerësime e gjykime të llojllojshme për vendin që meritojnë të zënë këto tekste, por një gjë nuk ka mundur të kontestohet: roli i këtyre teksteve pa dyshim është i pamohueshëm dhe është burim thelbësor për përvetësimin e njohurive letrare, arsimore dhe përgjithësisht kulturore, si hallkë e domosdoshme për zgjerimin e dijeve edhe në fusha të tjera në sistemin e përgjithshëm arsimor në vend. Teksti letrar, krahas afrimit të njohjeve për fillet e traditës së letërsisë shqipe në planin kombëtar, ka edhe vlera të tjera praktike e metodike, duke zhvilluar të nxënësit interesimin për thellimin e njohjeve letrare, aftësinë për punë të pavarur, aftësinë e gjykimit dhe vlerësimit kritik, si dhe rrjedhimisht edhe zhvillimin e të menduarit sistematik për gjykime abstraksioni. Duke pasur parasysh këto vlera të teksteve shkollore të letërsisë, duhet të hartohen sipas kërkesave bashkëkohore metodologjike dhe me përmbajtje kreative, që tërheqin vëmendjen e nxënësit për njohjet letrare të përfshira, si një bazë për thellimin e tyre në nivele më të larta arsimore.

Nga ana tjetër, Letërsia si lëndë mësimore është e përfshirë në të gjitha kategoritë e shkollave tona, që prej klasës së parë e deri në nivelin më të lartë, me përmbajtje letrare adekuate, të gjykuara si të përshtatshme për moshën e nxënësve dhe të domosdoshme për kërkesat e kohës. Cilësia e këtyre përmbajtjeve edhe mund të diskutohet, duke pasur parasysh faktin se hartimi i një teksti letrar dhe jo vetëm letrar është punë e vështirë, e cila kërkon njohje të thella letrare dhe përgjithësisht krijuese. Prandaj, ky problem është aktual edhe në studimet e kohës moderne. Si rezultat i zhvillimit permanent të shkencës, zhvillimit të politikave arsimore dhe reformimit të sistemit arsimor, e veçanërisht teorisë së mësimin dhe mësimdhënies, mënyrat e vjetra të organizimit nuk mund të përcillen me tërësinë e tyre në shkollën moderne, por duhet të reformohen, në mënyrë që t’u përgjigjen kërkesave të kohës.

Një aspekt tjetër, që duhet kushtuar rëndësinë e nevojshme në të ardhmen, është edhe formati i anës teknike të tekstit, duke i pasur parasysh si llojin e

shkronjave, formatin e tyre në tituj e mestituj, ashtu edhe ilustrimeve, madhësisë së tyre, krahas përzgjedhjes dhe përfaqësimit të njërive mësimore të caktuara. Këto elemente, sado në dukje të dorës së dytë, pa dyshim kanë rëndësi në përdorimin më të pranueshëm të tekstit nga nxënësit dhe në motivimin për ta mbajtur në duar sa më gjatë.

KONTEKSTI TEORIK

Teksti mësimor është libër me destinim për përdorim masiv në mësim dhe jashtë tij. Rrjedhimisht preokupon vëmendjen e rrethit më të gjerë të opinionit: të arsimitarëve, të pedagogëve, të psikologëve, të nxënësve, të studentëve, të prindërve etj.

„Ndërkaq, nga ana tjetër, shikuar historikisht, teksti mësimor është vlerë pedagogjike, tradicionalisht e verifikuar mjaft nga pikëpamja e funksionit dhe e vlerës së tij didaktike” (Ramaj 2001, f. 18). Shkathtësitë e të folurit duhet të materializohen edhe me arritje të shkathtësive të nevojshme të shkrimit dhe duke e ditur se paraqitja grafike është më specifike, atëherë ajo kërkon edhe angazhime shtesë dhe më të përpikta në përvetësimin e çështjeve drejtshkrimore dhe të nivelit të përgjithshëm të kulturës shkrimore. Shkathtësitë e komunikimit, përpos lëndës së Gjuhës shqipe, duhet të zhvillohen edhe përmes lëndëve të tjera.

Për hartimin e një teksti shkollor duhet respektuar domosdo kriteret dhe standardet e përgjithshme, që duhet të jenë tregues të respektimit të parimeve institucionale e shtetërore. Kështu hartimi i një teksti duhet të përputhet ngushtë me parimet dhe qëllimet e përgjithshme të Kurrikulës shkollore të përputhet me Kurrikulën e lëndës dhe të klasës, pra nivelit, për të cilin është konceptuar, si dhe të përshtatet me konceptin dhe renditjen e teksteve shkollore të së njëjtës lëndë, duke pasur parasysh edhe kërkesa të tjera, si respektimi i terminologjisë përkatëse, unike, metodologjinë e të mësuarit, të ruajë vazhdimësinë e programit mësimor nga nivele pararendëse e pasuese, trajtimi dhe thellimi i aspekteve të caktuara mbi nivele gjithnjë më komplekse gjatë Kurrikulës etj. Krahas kësaj, një tekst shkollor duhet t’u përmbahet edhe disa standardeve të tjera teknike, siç janë paraqitja, pamja, qartësia, ilustrimet, madhësia etj.

Me rastin e formësimit gjuhësor-stilistik të përmbajtjeve mësimore në tekstin mësimor: teksteve artistike, në prozë a në poezi, por edhe teksteve të tjera që për nga natyra e tyre kanë kualitete artistike, duke shfrytëzuar mjete shprehëse gjuhësore-stilistike në përshkrimin artistik dhe eksplikimin e objektivave, dukurive a proceseve të ndryshme, autori përdor elemente ekspresive kryesisht në funksion të përjetimit emocional dhe intelektual të përmbajtjeve mësimore.

„Edhe pse ka munguar përvoja metodologjike, procesi i krijimit dhe botimit të teksteve në shkollën tonë ka qenë një proces gjithnjë në rritje. Ato kanë ndihmuar ngritjen e vazhdueshme të nivelit arsimor, kulturor, teknik e shkencor të nxënësve. Mësimi i letërsisë përmes teksteve u jep mundësi nxënësve të futen në botën e letërsisë, e cila ushtron një ndikim për formimin e tyre. Aty bëhen të qarta konceptet letrare e teorike” (Rexhepi, 2002, f. 17). Mbështetur në planet dhe programet e letërsisë shqipe nëpër shkollat tona, por edhe në ato të Shqipërisë, të Maqedonisë dhe Malit të Zi, nuk ka një terminologji të unifikuar, që do t'i paraprinte një qëndrim i përbashkët unifikues rreth përmbajtjeve letrare, sidomos rreth terminologjisë se si ta quajmë letërsinë tonë kombëtare: letërsi shqipe apo letërsi shqiptare. E themi këtë sepse në tekste të ndryshme të letërsisë gjejmë të përdoret herë letërsi shqipe e herë letërsi shqiptare, sado që është e nënkuptueshme përse bëhet fjalë.

Plani dhe programi saktësojnë në mënyrë të detajuar përmbajtjet mësimore të tekstit të letërsisë shqipe, si dhe orët mësimore që i kushtohen realizimit të tyre gjatë një viti shkollor.

Duhet thënë se këto plane dhe programe pastaj, gjatë hartimit të tyre nga sektorët përkatës të Ministrisë së Arsimit, duhet të bazohen në Ligjin për botimin e teksteve shkollore, mjeteve mësimore, lekturës shkollore dhe të dokumentacionit pedagogjik 2007.

Mirëpo, në literaturën tonë gjejmë edhe konstatime se jo gjithëherë dhe jo plotësisht autorët u përshtaten këtyre kërkesave institucionale, duke mënjanuar njësi të caktuara dhe duke iu shmangur përmbajtjeve të tjera, të cilat duhet të besojmë se ndodhin për arsye objektive apo edhe preferencave subjektive të autorëve të caktuar dhe jo për qëllime të tjera të pajustificueshme, jashtëletrare a jashtinstitucionale.

Ndryshimet e teksteve shkollore dhe përshtatja e tyre në suaza globale kanë rëndësi jetike dhe kërkojnë ndryshime të domosdoshme në Kosovë, kryesisht ato në arsimin e mesëm të lartë.

Në pyetjen Cila do të ishte metoda më e përshtatshme në studimin e letërsisë së sotme, apo për interpretimin e një vepre të caktuar, Dado (2005) ka dhënë këtë përgjigje: “Përqendrimi, gjatë vlerësimit, në aspektin diferencial, sipas të cilit mund të specifikohet vepra si art letrar, do të përbënte parimin themelor të interpretimit. Parimet e tjera lidhen me variantet e kuptimit të thelbit të letërsisë, si dhe përfytyrimin e saktë mbi statusin e studimit letrar” (Dado 2005, f. 19).

Roli dhe mangësitë e teksteve shkollore, në procesin mësimor, duhet të pësojnë një ndryshim të ndjeshëm. Me dekada, teksti shkollor është përdorur kryesisht për transmetimin e njohurive si dhe për analizën përmbajtjesore të temave të ndryshme që kanë ngjallur emocion tek lexuesit, kryesisht te kritikët letrarë, të teksteve argumentuese, përshkruese, tregimtare, si dhe ato poetike e dramaturgjike.

„Vlerësimi, që bëhet nga vetë autori, i konceptimit për të rritur cilësinë e dorëshkrimit (Autorecensa, p.sh. me ndihmën e një sistemi të përpunuar të vlerësimit). Vlerësimi i jashtëm (nga specialistët e lëndëve apo nga përdoruesit e ardhshëm) për të provuar vlerën shkencore të dorëshkrimit, sigurimi i të kuptuarit të tekstit për nga perceptimi dhe rritja e cilësisë. Ky vlerësim mund të bëhet nga bashkëpunëtorë teknikë apo shkencorë, me kërkesën e vetë autorit, por edhe botuesit” (Rozhje 2002, f. 108).

Shkolla shqipe shtron para vetes kërkesa të thella, tanimë jo vetëm të mësohej shkrimi e leximi, por të përfitoheshin njohuri më të thella, për të mos thënë të themelta për letërsinë shqipe, krahas dijeve të tjera, fillet, kahet e reja dhe perspektivën e saj. Krahas historisë së letërsisë shqipe, edhe krijimet më të reja, me tematikë të re, u bënë orientimi kryesor në hartimin e teksteve të reja të letërsisë, kështu që vështirësitë e kohës u përballuan dhe brenda një kohe jo shumë të gjatë.

Dinamika e hartimit dhe botimit të teksteve mësimore për nevojat e shkollës shqipe të të gjitha niveleve vazhdoi dhe tashmë ishte krijuar një traditë dhe një fond librash, sa nuk mund të merrej me mend ndërprerja apo

edhe bllokimi total i tyre, kështu që kjo fushë shënon vetëm ngritje dhe avancim profesional në hartimin e librit shqip, të të gjitha profesioneve në Kosovë.

Teksti i letërsisë për klasën e 10-të.

Sabri Hamiti: Letërsia e vjetër shqiptare, Prishtinë, 2010.

Ky tekst është hartuar dhe është lejuar në përdorim si libër shkollor në bazë të vendimit të Ministrisë së Arsimit, nr. 531/02-1, të datës 10. 06. 2004. Si bazë për hartimin e tij ka shërbyer programi mësimor për klasën e 10-të dhe është strukturuar në dy ndarje të mëdha, duke respektuar temat e trajtuara dhe aspektin kronologjik, si dy kritere të qëlluara profesionale.

Teksti fillon me parathënien, ku jepen në mënyrë përgjithësuese njësitë letrare që do të trajtohen në tekst, duke dhënë shpjegimin se teksti është shkruar sipas metodës interaktive, çka nënkupton se edhe qasja nga mësimdhënësit duhet t'i përmbahet kësaj metode interpretimi.

Kështu, në pjesën e parë të këtij teksti, nga faqe 9 deri faqe 65, përfshihen këto njësi letrare:

- Kultura tradicionale, ku hyjnë kultura gojore dhe ajo e shkruar;
- Kanuni i Lekë Dukagjinit, struktura dhe tematika;
- Këngët kreshnike, esenca mitologjike dhe historike;
- Baladat, autenticiteti i baladave shqiptare;
- Përralla shqiptare, fantastikja dhe e mrekullueshmja.

Teksti hapet me një temë të përgjithshme nga kultura tradicionale, në të cilën janë përfshirë dije nga kultura jonë gojore dhe ajo e shkruar, duke i dhënë edhe karakteristikat dalluese të tyre, si ato që kultura gojore është më e vjetër dhe paraprijëse e kulturës së shkrimit. Kjo vlen edhe për shqiptarët, të cilët kanë një kulturë të pasur tradicionale, e formuar me identitet të plotë, si nga burimet e brendshme, ashtu edhe nga kontaktet me kulturat e popujve të tjerë.

Duke u fokusuar në situata praktike të të nxënimit të njohurive gjuhësore dhe letrare kulturore, mësimdhënia duhet të jetë e qartë dhe komunizmi në klasë të ketë prioritet parësor.

Puna në grupe, në dyshe, në çifte dhe individuale, të jetë kreative dhe të ketë lidhshmëri të përhershme ndërmjet leximit dhe shkrimit.

„Nxënësit në klasën e dhjetë duhet t’i arrijnë rezultatet e të nxënimit të lëndës (RNL), nga temat e përcaktuara në tabelën e mëposhtme. Temat kanë dalë nga konceptet dhe rezultatet e të nxënimit të fushës (RNF) *Gjuhët dhe Komunikimi* për shkallën e pestë të Kurrikulës (Shk5), të cilat mund t’i shihni në Kurrikulën Bërthamë për Arsimin e Mesëm të Lartë” (MASHT 2018, 32).

Në pjesën e dytë të tekstit *Letërsia e vjetër shqiptare*, autori fillon me shkrimet e vjetra shqipe, me dokumentet e para në gjuhën shqipe, siç janë Formula e pagëzimit (1462), i njohur si dokumenti më i vjetër i derisotëm, i shkruar nga kryepeshkvi i Durrësit, Pal Engjëlli, pastaj Fjalorthi i Arnold Von Harfit (1497), një kalorës gjerman, i cili gjatë udhëtimit nëpër Shqipëri kishte shënuar disa fjalë shqipe, duke lënë kështu gjurmë gjuhësore të një gjuhe të veçantë të shqiptarëve të asaj kohe. Si dokument i tretë përmendet Ungjilli i Pashkëve (shek. XV), ai ka rëndësi të madhe, duke dëshmuar gjurmë të një kulture gjuhësore shqipe. Në vijim jepen edhe disa mendime të dijetarëve shqiptarë dhe të huaj për kulturën e shkrimeve të vjetra shqipe.

Si temë e veçantë në vazhdim trajtohet letërsia e vjetër shqiptare, duke u paraqitur konteksti historik e kulturor në të cilën lindi dhe u zhvillua kjo letërsi, e cila përfshin një periudhë kohore prej tre shekujsh, që nga Barleti e deri te De Rada.

Të gjitha teksteve të marra për shqyrtim autori u bën edhe një analizë strukturore dhe stilistike e gjuhësore, duke i nxjerrë në pah vlerat letrare dhe kuptimore të tyre. Edhe këtu hetohet se herë-herë autori shtron kërkesa të tepërta, sidomos te interpretimi stilistik i përmbajtjeve të caktuara, te fjalët dhe shprehjet e përdorura, të cilat paraqesin vështirësi kuptimi për nxënësit e kësaj grupmoshe.

“Në këtë tekst ka gabime fragmentare, ose të tilla që kërkojnë përkthim, sqarime shtesë, të cilat në tekst mbeten pezull. Ndërkaq, të metat e librit shihen në formulimet ‘teorike’, pastaj në sintaksën e fjalisë, po edhe në gabime faktesh nga më të ndryshmet (Bytyqi 2008, f. 123).

Teksti i letërsisë për klasën e 11-të

Ardian Marashi, Letërsia botërore, Prishtinë, 2009

Kurrikulat lëndore/programet mësimore që kontribuojnë në procesin e fitimit të dijeve dhe zhvillimit të shkathtësive, vlerave dhe qëndrimeve të nxënësve në vazhdimësi nga klasat paraprake, duhet të jenë në kontinuitet me shkathtësitë paraprake të nxënësve.

Programet mësimore në këtë klasë nxënësve u mundësojnë për t’u përgatitur në vazhdimësi, për studime të mëtutjeshme dhe për t’u inkuadruar me sukses në tregun e punës. Në këtë klasë nxënësit i nënshtrohen një procesi më sfidues të përvetësimit të dijeve, zhvillimit të potencialit të tyre intelektual, shoqëror, socio-emocional dhe fizik.

Pjesa e parë e tekstit fillon me kontekstin historik dhe letrar të epokës nga Mesjeta deri në Rilindje, me mendimin humanist të kohës, me periudhat letrare të Rilindjes, me llojet letrare, duke i paraqitur poezinë, prozën dhe dramën.

„Nxënësit në klasën e njëmbëdhjetë duhet t’i arrijnë rezultatet e të nxënimit të lëndës (RNL). Nga temat e përcaktuara në tabelën e mëposhtme, temat kanë dalë nga konceptet dhe rezultatet e të nxënimit të fushës (RNF) *Gjuhët dhe komunikimi* për shkallën e pestë të Kurrikulës (Shk. 5), të cilat mund t’i shihni edhe në Kurrikulën Bërthamë për arsimin e mesëm të lartë, klasa 11”. (MASHT 2018, F. 32).

Françesko Petrarca është shkrimtari i parë me të cilën autori i tekstit e fillon këtë periudhë letrare. Jepet jeta e tij, për të vazhduar me librin lirik *Libri i këngëve*, me strukturën dhe vlerat e tjera të tij.

Xhovani Bokaço është autori tjetër, veprat e të cilit shqyrtohen gjerësisht, si Dekameroni, ku jepen struktura e saj, tematika dhe tipologjia e rrëfimit. Pasojnë pyetjet dhe komentet rreth saj, si dhe fragmentet ilustruese. Migel de Servantes është shkrimtari i radhës që trajton autori në këtë tekst. Vepra

e tij Don Kishoti analizohet gjerësisht, duke u ilustruar me fragmente të stërzgjatura. Uiliam Shekspiri pasqyrohet në mënyrë të duhur, sidomos drama e tij, veçanërisht komeditë, duke u analizuar nga anë të ndryshme. Analizohet Romeu e Xhuljeta, Hamleti, Shumë zhurmë për asgjë, të cilat pasqyrohet edhe me fragmente. Pastaj jepen të dhëna për gjuhën dhe figuracionin e tyre, duke u përcjellë me komente.

Pjesa e dytë fillon me epokën e klasicizmit, me kontekstin historik e letrar të saj, me stilin, gjinitë letrare dhe me frymën klasiciste të kohës.

Teksti i letërsisë për klasën e 12-të

Hamiti: Letërsia moderne shqipe 12, Prishtinë, 2006

Lënda Gjuhë Shqipe dhe Letërsi për klasën e dymbëdhjetë synon avancimin e njohurive letrare e kulturore të fituara më parë, nëpërmjet punës me lloje të ndryshme të teksteve letrare e joletrare. Këto tekste janë të lidhura me koncepte që dalin nga Korniza Kurrikulare e Kosovës, dhe synojnë të përmbushin standarde që dalin së andejmi.

Programi për këtë klasë ndihmon nxënësit për formim individual duke u bërë të mundur atyre të krijojnë perspektivën historike të hapësirës kulturore, letrare e gjuhësore.

Edhe ky tekst është hartuar në bazë të programit të lëndës Gjuhë shqipe dhe letërsi për klasën e 12-të (MASHT 2005, f. 13). Qëllimi i këtij libri është që të japë në mënyrë të sistemuar dijet dhe zhvillimet letrare dhe vlerat letrare të shek. XX, të cilat me përmbajtjen, formën dhe stilin e shkrimit paraqesin avancim, prandaj edhe janë quajtur moderne.

Teksti fillon me parathënien, ku botuesi jep një arsytim për përmbajtjen e librit, duke shpjeguar se në çdo njësi mësimore autori ka pasur parasysh edhe aspektin kritik të dukurive të trajtuara.

Në njësinë e parë mëtohet të bëhet shpjegimi i termave “modernia” dhe “modernizmi”, me format, strukturat dhe përmbajtjet e reja që sjellin, pastaj me shfaqjen e saj në letërsinë shqipe dhe me poetët e parë që e instaluan këtë rrymë të re letrare. Poezia është forma e parë letrare që u ndikua nga modernizmi, e cila tanimë karakterizohej nga një gjuhë e re

poetike te Lasgush Poradeci, Asdreni, Fan Noli, Migjeni etj. Gjithashtu, proza shpreh manifestimin e saj të ri e ndikuar nga fryma e re moderne me Ernest Koliqin, Mitrush Kutelin e Migjenin.

Duke pasur parasysh gjuhën dhe stilin e tyre, satirat e Fishtës janë quajtur shoqërore dhe politike. Sidomos Fishta kritikon të folurit demagogjik, nëpërmes të cilit personalitete me ambicie politike trajtojnë tema të mëdha, si atdheun, lirinë, luftën, si formë mashtruese për masat e gjëra popullore deri në arritjen e synimeve të caktuara. Edhe ky kapitull përmbyllet me pyetje rreth veprave të autorit, me kuptimin e tyre, gjuhën, stilin dhe karakteristika të tjera.

Pyetjet e hulumtimit

Pyetjet që mëton t'u përgjigjet hulumtimi janë:

1. Sa janë të përshtatshme tekstet e letërsisë për shkollat e mesme të larta?
2. Sa janë të kënaqur mësimdhënësit me tekstet shkollore të letërsisë, me të cilat punojnë?
3. Sa tekstet shkollore të letërsisë përputhen me planin dhe programin mësimor sipas mësimdhënësve?
4. Sa ndikon teksti i letërsisë në formimin kulturor të nxënësit?

III. METODOLOGJIA E HULUMTIMIT

Modeli i hulumtimit

Hulumtimi është sasior. Hulumtimi është përshkrues dhe vlerësues, është përdorur qasja duke u bazuar në pyetjet hulumtuese për të arritur rezultate të caktuara

Popullacioni dhe mostra

Popullacionin e këtij hulumtimi e përbëjnë mësimdhënësit e shkollave të mesme të larta - gjimnazeve dhe shkollave profesionale, nga shtatë rajone

të Republikës së Kosovës. Në mënyrë rastësore është përzgjedhur mostra në 5% të shkollave që janë përfshirë në hulumtim. Gjithsej janë anketuar 126

mësimdhënës të shkollave të arsimit të lartë në Kosovë, prej tyre 46 mësimdhënës të shkollave profesionale dhe 80 të gjimnazeve.

Instrumentet dhe metodat

Për realizimin e këtij studimi është përdorur pyetëtori për mësimdhënës të gjimnazeve dhe të shkollave profesionale, me pesë shkallë Likert, nga 1 = Aspak nuk pajtohem deri në 5 = Plotësisht pajtohem.

Janë përdorur metoda e analizës teorike, metoda deskriptive, krahasimtare dhe ajo statistikore. Analiza teorike përfshin analizën e teksteve shkollore të letërsisë për klasat 10, 11 dhe 12 dhe dokumenteve relevante – ligjet, Standardet për tekstet shkollore, Kurrikula e Kosovës, si dhe planet dhe programet mësimore për klasat përkatëse.

Metoda statistikore - Të dhënat e fituara janë paraqitur në formë të përqindjes, diagrameve dhe tabelave. Përpunimi i rezultateve është bërë me pakon softwer-ike SPSS.

Procedura e mbledhjes së të dhënave

Është bërë lajmërimi paraprak i shkollave për kohën e hulumtimit, pastaj pilotimi i pyetëtorit, janë caktuar datat dhe ora e realizimit të pyetëtorit me mësimdhënës të shkollave të mesme të larta. Anketimi është realizuar në praninë e hulumtueses. Mësimdhënësve u është dhënë kohë e mjaftueshme për të shprehur mendimet e tyre lidhur me tekstet shkollore të letërsisë, me të cilat aktualisht punojnë.

Procedura e analizës së të dhënave

Përpunimi dhe analiza e teksteve dhe të dhënave nga realizimi i hulumtimit janë bërë gjatë periudhë qershor – shtator. Pastaj ato të dhëna janë përpunuar dhe analizuar në programin SPSS.

IV. REZULTATET E HULUMTIMIT

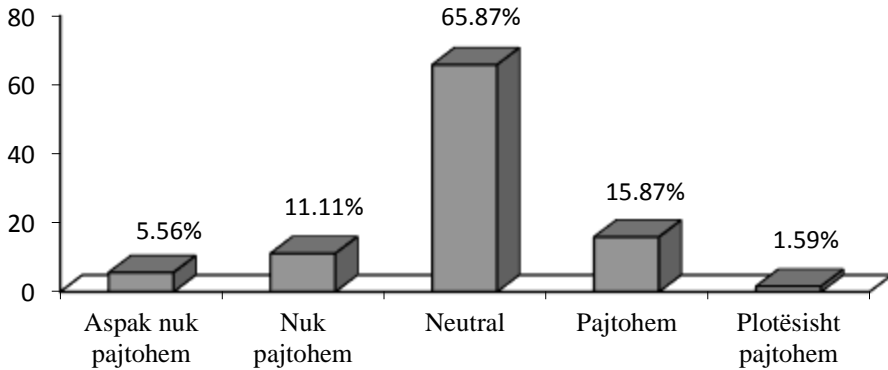
Këtu janë paraqitur rezultatet e këtij hulumtimi në formë të tabelave dhe me diagrame, duke filluar me të dhënat e përgjithshme për tipin e shkollës, vendin, gjininë, përvojën e punës dhe kualifikimin e mësimdhënësve, për të vazhduar pastaj me gjetjet nga pyetësi.

Tabela 1. Të dhëna demografike për mësimdhënësit e përfshirë në hulumtim

Tipi i shkollës	Shkollë profesionale	46
	Gjimnaz	80
Vendi	Qytet	126
	Fshat	0
Gjinia	Mashkull	28
	Femër	98
Përvoja e punës	Nën 5 vjet	1
	6-10 vjet	9
	11-15 vjet	18
	16-20 vjet	72
	21-25 vjet	13
	Mbi 30 vjet	13
Përgatitja profesionale	Shkollë e lartë	4
	Shkollë e lartë dhe AKM	30
	Bachelor	12
	Fakultet	76
	Master	3

Nga pohimi se tekstet shkollore të letërsisë janë në funksion të arsimit letrar të nxënësve, shohim se 1(0.8%) mësimdhënësve janë përgjigjur aspak nuk pajtohem, 58 (46%) janë përgjigjur se nuk pajtohem, 16(12.7%) jenë shprehur neutralë, 49(38.9%) prej tyre pajtohen, kurse 2(1.6%) të tjerë plotësisht pajtohen. Tek pohimi se unë janë i kënaqur me tekstet shkollore të letërsisë me të cilat punoj, shohim se 10 (7.9%) mësimdhënës janë shprehur se aspak nuk pajtohen, 37(29.4%) të tjerë nuk pajtohen, 51(40.5%) janë neutral, 28(22.2%) pajtohen dhe asnjë nuk pajtohet plotësisht.

Te pohimi se tekstet e letërsisë i përmbahen planit (numri i orëve për përmbajtje programore) dhe programit të letërsisë, (për mbajtjet programore), 7 (5.6%) mësimdhënës janë shprehur aspak nuk pajtohem, 14 (11.1%) kanë thënë se nuk pajtohen, 83 (65.9%) janë neutralë, 20(15.9%) pajtohen dhe 2(1.6%) të tjerë pajtohen plotësisht.

Grafiku 1. Tekstet e letërsisë i përmbahen planit (numri i orëve për përmbajtje programore) dhe programit të letërsisë

Në pohimin Është bërë zgjedhja e duhur e përmbajtjeve të temave të letërsisë në tekstet shkollore në arsimin e mesëm të lartë, 19(15.1%) mësimdhënës janë shprehur se aspak nuk pajtohen, 38 (30.2%) janë shprehur se nuk pajtohen, 38(30.2%) të tjerë janë neutralë, 27(21.4%) pajtohen dhe 4(3.2%) të tjerë plotësisht pajtohen.

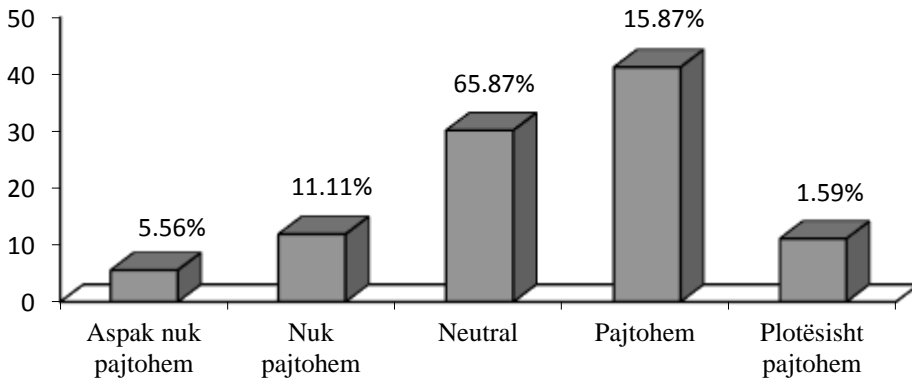
Në pohimin Teksti i letërsisë ndikon në formimin kulturor të nxënësit, 4 (3.2%) mësimdhënës nuk pajtohen, 17 (13.5%) të tjerë janë neutralë, 27 (21.4%) pajtohen dhe 78 (61.9%) të tjerë plotësisht pajtohen.

Në pohimin Mendoj se tekstet shkollore të letërsisë janë cilësore, 28 (22.2%) janë shprehur aspak nuk pajtohen, 51(40.5%) nuk pajtohen, 34 (27%) të tjerë janë neutralë, 10 (7.9%) pajtohen dhe 3 (2.4%) të tjerë plotësisht pajtohen. Në pohimin Tekstet shkollore të letërsisë janë të ngarkuara me fjalë që nxënësit nuk i kuptojnë, shohim se 21 (16.7% mësimdhënës janë shprehur se nuk pajtohen, 14 (11.1%) janë neutralë, 68

(54%) të tjerë janë shprehur se pajtohen dhe 23 (18.3%) plotësisht pajtohen.

Në pohimin Teksti i letërsisë i përmbahet në masë të duhur programit mësimor dhe më ndihmon për hartimin e planit individual, 21 (16.7%) mësimdhënës janë shprehur se nuk pajtohen, 86 (68.3%) kanë thënë se janë neutralë, 17 (13.5%) pajtohen, kurse 2 (1.6%) të tjerë plotësisht pajtohen.

Nga pohimi Tekstet shkollore të letërsisë u përshtaten aftësive psiko-fizike të nxënësve, 7 (5.6%) mësimdhënës janë shprehur se aspak nuk pajtohen, 15 (11.9%) nuk pajtohen, 38 (30.2%) janë neutralë, 52 (41.3%) janë shprehur se pajtohen dhe 14 (11.1%) pajtohen plotësisht.

Grafiku 2. Tekstet shkollore të letërsisë u përshtaten aftësive psiko-fizike të nxënësve

Në pohimin Teksti i leximit (letërsisë) mjafton për të kuptuar dhe interpretuar letërsinë si art, 44 (34.9%) mësimdhënës janë shprehur se nuk pajtohen, 17 (13.5%) janë neutralë, 63 (50%) pajtohen dhe 2 (1.6%) prej tyre pajtohen plotësisht.

Në pohimin Autorët e teksteve kanë bërë përpilimin e teksteve shkollore të letërsisë në atë mënyrë që nxënësit të fitojnë kulturë letrare, shohim se 6 (4.8%) mësimdhënës janë shprehur se aspak nuk pajtohen, 14 (11.1%) të tjerë nuk pajtohen, 42 (33.3%) janë neutralë, 61 (48.4%) pajtohen dhe 3 (2.4%) plotësisht pajtohen. Në pohimin Tekstet shkollore të letërsisë

përputhen me planin dhe programin mësimor, 46 (36.5%) mësimdhënës janë shprehur se nuk pajtohen, 25(19.8%) janë neutralë, 44(34.9%) pajtohen dhe 11 (8.7%) prej tyre plotësisht pajtohen.

Në pohimin Në tekstet shkollore të letërsisë, detyrat, pyetjet, përshkrimet, shembujt, fjalët e panjohura, shpjegime janë në shërbim të nxënësve dhe janë të mjaftueshme, 60 (47.6%) mësimdhënës janë shprehur se aspak nuk pajtohen, 30 (23.8%) janë neutralë, 31 (24.6%) pajtohen dhe 5 (4%) prej tyre plotësisht pajtohen.

Në pohimin Në hartimin e teksteve shkollore duhet të marrin pjesë edhe prindërit me sugjerimet e tyre, 7 (5.6%) mësimdhënës janë shprehur se aspak nuk pajtohen, 24(19%) nuk pajtohen, 10 (7.9%) janë neutralë, 78(61.9%) pajtohen dhe 7(5.6%) prej tyre plotësisht pajtohen, kurse në pohimin Në tekstet shkollore të letërsisë njësitë mësimore nuk duhet të jenë të gjata, 8 (6.3%) mësimdhënës janë shprehur se aspak nuk pajtohen, 12(9.4%) prej tyre nuk pajtohen, 11(8.7%) janë neutralë, 89(70.1%) pajtohen dhe 7 (5.5%) të tjerë plotësisht pajtohen.

Tabela 2. Cilësia e teksteve shkollore të letërsisë

		Mendoj se tekstet shkollore të letërsisë janë cilësore					Total
		Aspak nuk pajtohem	Nuk pajtohem	Jam neutral	Pajtohem	Plotësisht pajtohem	
Përgatitja profesionale	Shkollë e lartë	0	0	75%	25%	0	4
	Shkollë e lartë dhe AKM	20%	40%	36.66%	0	3.33%	30
	Bachelor	0	16.66%	50%	25%	8.33%	12
	Fakultet	27.63%	48.68%	15.78%	6.57%	1.31%	76
	Master	0	0	66.66%	33.33%	0	3
Total		27	51	34	10	3	125

Më poshtë shohim se shumica e mësimdhënësve nga të gjitha nivelet apo përgatitjet profesionale shprehen se nuk janë aspak të kënaqur ose të pakënaqur me tekstet shkollore, ku 27 prej tyre shprehen se aspak nuk pajtohen, 51 nuk pajtohen, 34 janë neutralë.

Pra themi se, statistikisht nuk është signifikante se mësimehmënesit nga shkollat profesionale i konsiderojnë më cilësore tekstet e letërsisë sesa mësimehmënesit nga shkollat e gjimnazit, pra mësimehmënesit nga të dyja tipat e shkollave kanë opinione relativisht të njëjta sa i përket cilësisë së teksteve shkollore të letërsisë.

Tabela 4. Opinionet e mësimehmënesve lidhur me cilësinë e teksteve shkollore

		Tipi i shkollës	N	Mean	Std. Deviation
Mendoj se tekstet shkollore të letërsisë janë cilësore	Shkollë profesionale	46	2.22	.758	
	Gjimnaz	80	2.31	1.086	

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Mendoj se tekstet shkollore të letërsisë janë cilësore	Equal variances assumed	6.924	.010	-.525	124	.601	-.095	.181	-.454	.264
	Equal variances not assumed			-.576	119.301	.565	-.095	.165	-.422	.232

V. PËRFUNDIME

Mësimehmënesit nuk i konsiderojnë tekstet shkollore funksionale për arsimin e mesëm të lartë dhe kjo përqindje ishte e lartë, ndërsa janë mesatarisht të kënaqur me tekstet të cilat ata i përdorin;

Tekstet e letërsisë nuk i përmbahen planit apo numrit të orëve për përmbajtje programore, kurse temat e zgjedhura nuk janë përcaktuar në mënyrë të duhur.

Nga hulumtim del se mësimdhënësit pajtohen se tekstet shkollore janë të ngarkuara me terme të paqarta për nxënësit.

Mësimdhënësit shprehen se tekstet u ndihmojnë të përgatisin planet ditore, por që nuk u përshtaten aftësive psiko-fizike të nxënësve, kurse shprehen se teksti i letërsisë nuk është se ndikon në të kuptuarit dhe interpretimin e letërsisë si art.

Ata shprehen se detyrat, pyetjet, përshkrimet, shembujt, fjalët e panjohura nuk janë në shërbim të nxënësve, ndërsa në masë të madhe kërkojnë përfshirjen e prindërve në hartimin e teksteve shkollore të letërsisë, kurse nuk pajtohen që njësitë mësimore të jenë të shkurtra.

Nga hulumtimi ka dalë se mësimdhënësit nuk janë të kënaqur me tekstet shkollore aktuale, kërkojnë rishikimin tyre.

REFERENCAT

1. Fullan, M. (2001). Kuptimi i ri i ndryshimit në arsim. Tiranë.
2. Garo, S. (2008). Mësimdhënia bashkëkohore. Tiranë.
3. Hamiti, S. (2010). Letërsia e vjetër shqiptare. Klasa e dhjetë. Prishtinë.
4. Bytyqi, S. (2008). Letërsia në shkolla dhe në fakultete, Prishtinë.
5. Marashi, A. (2009). Letërsia botërore. Klasa e njëmbëdhjetë, Prishtinë.
6. Hamiti, S. (2005). Letërsia moderne bashkëkohore. Klasa e dymbëdhjetë, Prishtinë.
7. Ramaj, A. (2001). “Formësimi Didaktik i lëndës në tekstin mësimor”. Libri shkollor, Prishtinë.
8. Dado, F. (2005). “Probleme metodologjike të vlerësimit të letërsisë së sotme”, Prishtinë.
9. Kuvendi i Republikës së Kosovës. (2011) Ligji, Nr. 04/L-032 për Arsimin Parauniversitar në Republikën e Kosovës.

10. Kuvendi i Kosovës (2006), Ligji për Botimin e Teksteve Shkollore, Materialeve Mësimore.
11. MASHT (2007). Ligji për botimin e teksteve shkollore, Prishtinë.
12. MASHT, (2011). Korniza e Kurrikulës e arsimit parauniversitar të Republikës së Kosovës, Prishtinë.
13. MASHT, (2011). Standarde për tekstet shkollore, Prishtinë.
14. MASHT, (2003). Plani dhe programi mësimor 10, Prishtinë.
15. MASHT, (2004). Plani dhe programi mësimor 11, Prishtinë.
16. MASHT, (2005). Plani dhe programi mësimor 12. Prishtinë
17. MASHT, (2016). Kurrikula e Kosovës, Kurrikula Bërthamë, Për arsimin e mesëm të lartë të Kosovës, (Gjimnazet-klasa X,XI,XII) (E rishikuar).
18. MASHT, (2018). Kurrikula lëndore/programet mësimore, klasa e dhjetë, Prishtinë.
19. MASHT, (2018). Kurrikula lëndore/programet mësimore, klasa e njëmbëdhjetë, Prishtinë.
20. MASHT, (2018). Kurrikula lëndore/programet mësimore. klasa e dymbëdhjetë (Draft), Prishtinë
21. MASHT, (2016). Plani Strategjik i Arsimit në Kosovë 2017-2021, Prishtinë.
22. Materialeve për Lexim dhe Dokumentacionit Pedagogjik. nr. 02/L-67, Prishtinë.
23. Rexhepi, N. (2002). “Letërsia shqipe në tekstet shkollore të Kosovës” 1945-1990. Prishtinë.
24. Bytyqi, S. (2008). „Të metat e një teksti”. IAP, Prishtinë.
25. Zherar, F.M. & Rozhje, K. Hartimi dhe vlerësimi i teksteve shkollore I. II. III. Tiranë.

Materiale nga interneti:

26. <http://www.ef.uni-lj.si> (shkarkuar më 12 dhjetor, 2017).
27. <http://www.doba.si> (shkarkuar më 05 shkurt 2018).
28. <http://www.open.ac.uk> (shkarkuar më 25 mars 2018).
29. <http://www.cdcd.uni-mb.si> (shkarkuar më 26 qershor 2018).